

О. Г. Білорус

ГЛОБАЛЬНА СТРУКТУРНА КРИЗА ТА ТРАНСФОРМАЦІЇ ФІНАНСОВОЇ СВІТ-СИСТЕМИ

У статті розглянуто проблеми глобальної структурної кризи в умовах переходу до нового, суспільно-технологічного способу виробництва, що базується на технотронно-інноваційному укладі. Систему державно-корпоративного глобалізму визначено як сучасну форму економічного імперіалізму. Підкреслено, що євразійський глобалізм є однією зі специфічних перехідних (транзитивних) систем, де особливо гостро проявляються тенденції тоталітаризму, олігархізму й соціальної несправедливості. Проаналізовано прояви структурної кризи в секторі фінансового господарства країн, що перейшли від індустріальної до нової постіндустріальної економіки. Обґрунтовано актуальність створення глобальної структури (фінансового світового уряду) з широкими контрольними й координаційними функціями у зв'язку з поглибленням і загостренням валютно-курсних конфліктів в умовах формування фінансово-економічної світ-системи глобалізму та посилення глобальної конкуренції. Доведено, що в контексті глобальної трансформації фінансової світ-системи пріоритетним імперативом державної політики України є стратегічна орієнтація на багатостороннє глобальне фінансове співробітництво, трискладовий кошик глобальних валют (долар, євро, юань) відповідно до загальноекономічних перспектив і напрямів міжнародної співпраці країни (США, Європа, Євразія, Азія).

Ключові слова: глобальна структурна криза, фінансова глобалізація, глобальний фінансовий простір, фінансова олігархія, фінансово-економічна неоконвергенція, трансформаційне реформування глобальної й національних фінансових систем.

Літ. 13.

О. Г. Белорус

ГЛОБАЛЬНИЙ СТРУКТУРНИЙ КРИЗИС И ТРАНСФОРМАЦИИ ФИНАНСОВОЙ МИР-СИСТЕМЫ

В статье рассмотрены проблемы глобального структурного кризиса в условиях перехода к новому, общественно-технологическому способу производства, который базируется на технотронно-инновационном укладе. Система государственно-корпоративного глобализма определена как современная форма экономического империализма. Подчеркнуто, что евразийский глобализм является одной из специфических переходных (транзитивных) систем, где особенно остро проявляются тенденции тоталитаризма, олигархизма и социальной несправедливости. Проанализированы проявления структурного кризиса в секторе финансового хозяйства стран, которые перешли от индустриальной к новой постиндустриальной экономике. Обоснована актуальность создания глобальной структуры (финансового мирового правительства) с широкими контрольными и координационными функциями в связи с углублением и обострением валютно-курсовых конфликтов в условиях формирования финансово-экономической мир-системы глобализма и усиления глобальной конкуренции. Доказано, что в контексте глобальной трансформации финансовой мир-системы приоритетным императивом государственной политики Украины является постоянная стратегическая ориентация на многостороннее глобальное финансовое сотрудничество, трехсложную корзину глобальных валют (доллар, евро, юань) в соответствии с общеэкономическими перспективами и направлениями международного сотрудничества страны (США, Европа, Евразия, Азия).

Ключевые слова: глобальный структурный кризис, финансовая глобализация, глобальное финансовое пространство, финансовая олигархия, финансово-экономическая неоконвергенция, трансформационное реформирование глобальной и национальных финансовых систем.

© Білорус О. Г., 2014

Oleh Bilorus

GLOBAL STRUCTURAL CRISIS AND TRANSFORMATION
OF THE WORLD FINANCIAL SYSTEM

In the article problems of present global structural crisis in the conditions of transition to the new socially-technological way of manufacture based on technetronic-innovative mode are considered. The state-corporate system of globalism is defined as the modern form of economic imperialism. It is underlined that Euroasian globalism is one of the specific transitive systems with totalitarianism tendencies, oligarchism and social injustice. The effects of structural crisis at the sector of financial economy of the countries which have passed from industrial to new postindustrial economy are analyzed. The relevance of the global structure creation (the financial world government) with wide control and coordination functions regarding to deepening and aggravation of currency exchange conflicts between many countries within the conditions of financial and economic globalism world-system's formation and strengthening the global competition has been substantiated. It is proved that in the context of global financial world-system's transformation the priority imperative of Ukrainian state policy is constant strategic orientation to multilateral global financial cooperation, a three-component basket of global currency (dollar, euro, yuan) accordingly to macroeconomic prospects and international cooperation directions of the state (the USA, Europe, Eurasia, Asia).

Keywords: global structural crisis, financial globalization, global financial dimension, financial oligarchy, financial economic neoconvergency, transformative reorganization of global and domestic financial systems.

JEL classification: E60, E69, F01, F02, F30, F50, F65.

Одним із основних сучасних імперативів економічної науки та, зокрема, економічної й фінансової глобалістики є розкриття закономірностей і трансформацій світ-системи, рушійних сил, тенденцій глобального розвитку та факторів впливу. Нова ера світового поступу, що настала з початком XXI ст., принесла із собою особливо гострі та складні проблеми формування нового порядку світоустрою — системи постіндустріального глобалізму, формування й розвиток якого стали домінуючими факторами та сутністю сучасного історичного процесу. Теперішня силова світ-система глобалізму знаменує собою докорінні зміни існуючого світоустрою насамперед у інтересах країн-глобалізаторів, глобальних корпорацій і глобальних міжнародних організацій. Разом із тим історично значимі процеси глобалізації та формування світ-системи глобалізму об'єктивно ведуть до формування *нового постіндустріального глобального формаційного ладу* як наслідку глобальної інтеграції та глобальної неоконвергенції однотипно-ринкових, але різних за рівнем розвитку й міжнародної конкурентоспроможності національних соціально-економічних і суспільно-політичних систем. Очевидно, є підстава стверджувати, що в ході глобалізації формуються *новий суспільно-технологічний спосіб технотронно-інформаційного виробництва* й нові глобальні економічні відносини, закономірності, категорії та інститути.

Становлення й розвиток нового глобального економічного світоустрою стає реальним фактом. Історичним імперативом для світової спільноти є переорієнтація процесів економічної глобалізації на формування демократичної системи глобалізму та поетапне витіснення системи силового глобалізму.

Об'єктивні передумови для цього створюються в процесі поглиблення й зростання масштабів глобальної інтеграції.

Нинішній етап глобального розвитку характеризується поглибленням глобальної структурної кризи. Дослідники зосереджують увагу на її соціальних наслідках та фінансових аспектах, причому деякі з них, не наводячи належної наукової аргументації, стверджують, що теперішня структурна криза концентрується лише у США. За такою логікою виходить, що негативні соціальні наслідки стосуються тільки зазначеної країни. При цьому наводяться дані про державні борги США, дефіцити бюджетного й торговельного балансу, поглиблення соціальної нерівності та балансування на межі дефолту й фіскального (бюджетного) обриву [1, с. 5]. Загальну кризу капіталізму та його майбутнє згадані дослідники зацікавлено пов'язують лише з капіталізмом США, явно зраджуючи науково-об'єктивному підходу. Крім того, вони наголошують, що сьогодні у світі більше немає неринкових економік і некапіталістичних країн, а також не беруть до уваги, що глобалізація, глобальні трансформації об'єктивно ведуть до неоконвергенції, тобто до зближення інтеграції та солідаризації всіх країн і до згладжування наявних значних відмінностей у рівні соціальної ефективності й конкурентоспроможності їхніх економік.

Капіталізм, що став глобальним, не зупиняється у своїх трансформаціях. Він неоконвергується, інтегрується, соціалізується, солідаризується та через новий суспільно-технологічний спосіб виробництва постіндустріальної технотронно-інформаційної (інтелектуальної) стадії розвитку об'єктивно трансформується в нову формаційну систему державно-корпоративного глобалізму. Останній, у свою чергу, є сучасною формою економічного імперіалізму. У цьому сенсі і євразійський, і азійський, і євроатлантичний глобалізми є специфічними перехідними (транзитивними) системами. Однак у євразійській системі глобалізму особливо гостро проявляються тенденції тоталітаризму, олігархізму та соціальної несправедливості.

Перебіг глобальних процесів XXI ст., поглиблення структурних і системних фінансово-економічних криз світового масштабу — усе свідчить про те, що корпоративний глобалізм еволюціонує в напрямі нових форм власності. Однією з головних передумов такої трансформації є інтенсивне формування нового суспільно-технологічного способу виробництва, котрий ґрунтується на технотронно-інформаційному та інноваційно-інтелектуальному укладі глобального виробництва.

Поява нового суспільно-технологічного способу виробництва якісно нових продуктивних сил глобально інтегрованого (через інформаційні й фінансово-банківські системи) світу (світ-системи) призводить до істотних територіальних зрушень у структурі глобального відтворення. Тут починають діяти механізми та процеси глобального аутсорсингу в поєднанні з природним глобальним характером (глобалізмом) інформаційних технологій, які не вміщаються в обмежені

рамки національних кордонів [2]. Інформатизація стала двигуном глобальної інтернаціоналізації та її акселеративним прискорювачем. У зв'язку з цим важко погодиться з авторами, на думку котрих, процес глобалізації сьогодні перебуває на початкових стадіях свого розвитку [1, с. 19]. Є всі підстави вважати, що прискорене формування світ-системи глобалізму є реальним історичним процесом, який означає перехід до постіндустріальної, постеконічної глобальної спільноти. Підвалини постіндустріального глобалізму вже закладені, хоча його розвиток набув силового експансіоністського характеру [3]. Разом із тим новий глобальний світ є багатокладним — у ньому представлені як постіндустріальний, так і індустріальний способи виробництва.

Сутність сучасної глобальної структурної кризи полягає в тому, що нова постіндустріальна економіка, яка базується на інформаційних технологіях, увійшла в суперечність і гострий конфлікт із традиційною індустріальною економікою. Структурним результатом перемоги сучасної, продуктивнішої нової економіки є глобальна деіндустріалізація найрозвинутіших країн. Деіндустріалізація старих економік призвела до масштабних негативних фінансово-економічних і соціальних наслідків глобального характеру. Таким чином, було повторено історичний феномен “вівці з’їли людей”, коли розвиток текстильної машинної промисловості в Англії спричинив вигнання селян з їхніх земель із метою створення індустріальних великих пасовищ для овець для нарощування виробництва вовни.

Особливо яскраво процес деіндустріалізації проявився у США. Конкурентна перемога нової економіки ІТ-укладу, як прогресивне явище формацийного розвитку, призвела до дезінтеграції старої й нової економік, загострення структурних проблем фінансово-економічної системи. Як наслідок, внесок старої обробної економіки США у ВВП країни зменшився з 22,7 % у 1970 р. до 12,2 % у 2011 р. [1, с. 27]. До того ж нова економіка США була за своєю природою віртуалізованою й денационалізованою від самого її зародження. Великим ІТ-корпораціям було вигідно залучати висококваліфікованих працівників на глобальні ринки, при цьому вони забирали із собою капітали, інвестиції та прибутки, виводячи їх з-під національного оподаткування. “Розкріпачений” капітал йшов з-під контролю своїх урядів, не потрапляючи під повний контроль урядів країн перебування. Відповідно до корпоративних стратегій аутсорсингу глобальні корпорації виводять виробництва за межі країн походження, поглиблюючи їх деіндустріалізацію та соціально-економічні проблеми, негативно впливаючи на соціально-економічну структуру суспільства.

Особливо складними й суперечливими є прояви структурної кризи в секторі фінансового господарства країн, що перейшли від старої індустріальної до нової постіндустріальної економіки. Найбільш руйнівними були структурні кризи глобалізації у фінансових секторах США й Великобританії.

Комп'ютеризація та інтернетизація фінансового сектору дали потужний поштовх його віртуалізації, а через нього — й усій економіці. Фінансовий сектор відірвався від реальної економіки, відмовився її обслуговувати та вийшов з-під контролю урядів. В умовах інтернетизації як товарні, так і фондові біржі також вийшли з-під контролю й регулювання та пішли шляхом нарощування фіктивно-спекулятивного капіталу, погіршуючи ситуацію в реальній економіці й реальному фінансовому секторі. Віртуальна фінансова система перестала бути найважливішою частиною національної економіки та перетворюється на ракову пухлину глобальної економіки, вражаючи своїми метастазами більшість транзитивних економік і таких, що розвиваються, та урядів багатьох країн. Держави й уряди втрачають можливість проводити ефективний соціальний аудит монополізованих корпорацій і банків. У результаті, зростає могутність фінансової олігархії багатьох розвинутих країн, які перетворюються на країни керованої демократії. Зрощування державних апаратів із керівництвом глобальних корпорацій і банків веде до послаблення безпеки розвитку держав, що глобалізуються.

У XXI ст. процеси глобалізації якісно змінюються та призводять до нових наслідків. Якщо друга половина XX ст. характеризувалася переважно екстенсивним розвитком глобалізації, кількісним розширенням взаємозалежностей (розвиток шир), то в XXI ст. унаслідок дії об'єктивного економічного закону глобалізації та закону глобальної інтеграції відбувається інтенсивне формування нової світ-системи (світ-системи глобалізму) та поглиблення внутрішнього конфлікту цієї мегасистеми, що веде до перманентної системної кризи й різкого загострення суперечностей між євроатлантичним, євразійським і азійським глобалізмом. За цими глобальними конфліктами й суперечностями стоять колосальні фінансово-економічні інтереси глобальних корпорацій, країн-глобалізаторів і світових міжнародних організацій. У XXI ст. на передовій лінії глобальної конкурентної боротьби виходять фінансові проблеми, й насамперед валютні. У сучасній світовій економічній науці глибинна сутність і генезис глобальних валютно-фінансових систем, закономірностей їх розвитку розкриті не достатньо через традиціоналізм і надання переваги концепціям консервативного монетаризму. Інтереси безпечного глобального економічного розвитку диктують необхідність нового наукового підходу до дослідження еволюції глобальної валютно-фінансової системи, цієї кровоносної й нервової системи світової економіки. Особливо гостро постали проблеми реформування світової фінансової системи в напрямі пом'якшення структурної кризи та усунення відриву віртуальної фінансової системи від реальної економіки [4, с. 4].

Дедалі повніша віртуалізація глобальних фінансів загрожує катастрофічними соціально-економічними наслідками. Однією з головних причин глобальної фінансово-економічної кризи 2008—2010 рр. був відрив віртуальної

фінансової системи від реальної економіки. До кінця 2010 р. обсяг світового ВВП становив близько 60 трлн дол. США, а обсяг деривативів і зобов'язань — 600 трлн. Відтоді провал між віртуальними фінансами та реальною економікою драматично зріс до 1,5 квадрант дол. США за порівняно невеликого зростання світового ВВП [5]. Цілий ряд економістів пророкує настання нової, ще більш руйнівної фінансово-економічної кризи найближчим часом. Стратеги ЄС убачають вихід у невідкладному створенні нового, інноваційно-технологічного, антикризового підґрунтя для стабільного зростання економіки (програма “Горизонт-2020”). Інноваційну економіку Євросоюз планує базувати на новому промисловому лідерстві країн-членів та на угоді ЄС — США про трансатлантичне торговельне й інвестиційне партнерство, яке може дати зростання ВВП до 5 % на рік у середньостроковій перспективі. Утім, виникає низка закономірних питань: 1) хто породив віртуально-спекулятивну світову фінансову систему; 2) чи існують межі її злякисеного зростання; 3) чи не є створена світовими фінансовими лідерами віртуальна фінансова система фінансово-інжиніринговим механізмом для глобальної експлуатації держав і народів менш розвинутих країн; 4) чи не потоне реальна економіка під вантажем спекулятивно-фіктивної фінансової системи.

У першій половині ХХ ст., до вибуху глобальних трансформацій його другої половини, долар як головна міжнародна валюта мав, за загальноприйнятою думкою, надміру завищений статус і “непомірні привілеї” (за визначенням колишнього президента Франції В. Жискара д’Естена) [6, с. 13]. Інтенсивна глобалізація світової економіки, небачене збільшення масштабів і глибини взаємозалежностей національних економік та їхніх валют затвердили долар США в ролі головної глобальної валюти на тривалий період. Ні китайський юань, ні євро в середньостроковій перспективі до 2025 р., незважаючи на історично важливу майбутню зміну співвідношення економік США, ЄС і Китаю на користь останнього, очевидно, не зможуть зрушити долар із п’єдесталу головної валюти через цілу низку об’єктивних причин.

При цьому дискусії щодо необхідності нової альтернативної валюти або кошика валют посилюються в міру збільшення зовнішнього боргу США та зумовлених цим ризиків. Однак стійкий обсяг американської грошової одиниці в золотовалютних резервах та високий попит на долари США залишаються важливими факторами, що підтримують глобально-монопольний статус долара, частка якого у світових золотовалютних резервах становить понад 66 %. За даними агентства “Reuters”, у Китаї, що є найкрупнішим тримачем іноземної валюти (понад 3,3 трлн дол. США), у 2013 р. частка доларів становила 70 %. Як зазначає американський професор Б. Айкенгрін, 85 % усіх міжнародних трансакцій відбувається в доларах США. У сучасних умовах усі торгові угоди стосовно нафти, газу, пшениці та більшості інших видів товарно-сировинної продукції денонуються в цій глобально-монопольній валюті, котра

“належить не Америці, а всьому світу”. В останній період розвитку глобальної економіки привабливість долара дедалі більшою мірою відображає унікальну глибину та масштаби ринків із торгівлі деномінованими в доларах борговими цінними паперами. Масштаби цих ринків такі, що вони “...роблять долар найзручнішою валютою для ведення бізнесу. І це однаковою мірою стосується корпорацій, центральних банків і урядів” [7].

Наростає переконання, що глобально-монопольний статус долара стає “солодким прокляттям величі” та що тепер через доларизацію світової економіки Америка дедалі більше піддається глобальній експлуатації. Триває своєрідний процес здешевлення долара, збільшуються зовнішні борги США, багато країн накопичують величезні доларові резерви, зростають масштаби доларизації транзитивних економік і тих, що розвиваються, та зовнішньої “доларової експансії” в економіку США, внаслідок чого рівень її зовнішньої залежності є штучно роздутим. Хронічно високий, зростаючий попит на долари знижує конкурентоспроможність країни в зовнішній торгівлі та спричиняє збільшення зовнішньоторговельного дефіциту починаючи з 1980 р., коли різко інтенсифікувалися процеси глобалізації. Велика рецесія 2000-х років фактично є глобальною системною фінансово-економічною кризою, котра набуває перманентного й незворотного характеру, порушуючи традиційну циклічність через новий тип кризи — *кризу надвиробництва та надспоживання фінансових ресурсів*. Однією з головних причин цієї системної кризи була віртуалізація глобальних фінансів і глобальної економіки, відрив фінансової системи від реального виробництва. Як наслідок — *гіпертрофована фінансіалізація світової економіки*, тотальна віртуалізація фінансових ресурсів, неконтрольоване виробництво віртуальних грошей та їхніх замінників у вигляді “цінних паперів”. Особливе занепокоєння викликає збільшення тінізації світової банкової індустрії. За наявними даними тіньовий банківський оборот уже перевищує 5 % та демонструє тенденцію злякисного зростання.

За таких умов значна частина розвинутих країн почала застосовувати парадоксальні тактику і стратегію штучного заниження обмінних курсів та здешевлення національних валют для підвищення конкурентоспроможності своїх товарів на міжнародних ринках. Китай, Японія і ще понад 20 країн світу скуповують долари та євро для штучного завищення їхніх обмінних курсів і відповідного заниження обмінних курсів власних валют із метою поліпшення своєї конкурентоспроможності, утримання й збільшення додатного сальдо в зовнішній торгівлі. Попри наполегливі зусилля, США не вдається домогтися від Китаю істотного підвищення обмінного курсу юаня. Дефіцит зовнішньоторговельного балансу в торгівлі США з Китаєм у 2014 р. може сягнути рекордної суми в 400 млрд дол.

Валютно-курсіві конфлікти між багатьма країнами поглиблюються та загострюються в умовах формування фінансово-економічної світ-системи

глобалізму й посилення глобальної конкуренції. Таким чином накопичується конфліктний потенціал між країнами — лідерами міжнародної торгівлі, що загрожує перманентними, хронічними валютними війнами та підриває розвиток глобальної економіки. Сьогодні як ніколи раніше перед світовою спільнотою постає питання необхідності розроблення стратегій, механізмів і процедур контролю валютних конфліктів і управління ними. Утім, на превеликий подив, ані ООН, ані МВФ, ані ЮНКТАД, ані СОТ цими проблемами серйозно не займаються, що викликає запитання: кому це вигідно? Відсутність координації, контролю глобальних фінансових процесів та управління ними значно ускладнює успішний розвиток світової економіки. Якщо всі країни — учасниці міжнародної торгівлі підуть шляхом штучного здешевлення своєї валюти, неминучі глобальні валютно-фінансові конфлікти. Отже, є нагальна потреба у створенні глобальної структури (фінансового світового уряду) з широкими контрольними й координаційними функціями як контрбалансу глобальної влади грошей.

На користь зазначеного свідчить і уповільнення глобальної економічної динаміки, й падіння зростання промислового виробництва. Структурне зрушення світової економіки в бік фінансово-економічної віртуалізації, посилення спекулятивного характеру ринкових процесів і глобальної фінансової конкуренції актуалізує питання про світову валюту. Глобальна валютна монополія долара зміцнюється. Немає сумніву в тому, що долар збереже позицію лідера в першій половині XXI ст. Разом із тим стає дедалі очевиднішим те, що глобальна валютна монополія долара повинна бути заміщена трьохвалютною глобальною системою, яка включатиме долар-лідер, євро та китайський юань. Саме ці валюти представляють три найпотужніших світових економічних центри. З різних причин вони відповідають критеріям довіри, користі, поширення у світі та збереження вартості.

Глобалізація світового розвитку, глобальна інтеграція економіки, формування нової формаційної світ-системи глобалізму породжують нові феноменальні явища й закономірності також у сфері фінансового господарства. Сучасна історія світового ринку — це історія істотного посилення фінансіалізації глобальної економіки та формування глобальної фінансової світ-системи через процеси фінансової глобалізації й транскордонної фінансової інтеграції. У складі і структурі системи розвитку світової економіки особливе місце посідає фінансова модель глобалізації. Про постійне зростання масштабів фінансової глобалізації свідчить зміна співвідношення суми іноземних активів і зовнішніх зобов'язань і боргів країн та їхніх ВВП. У групі розвинутих країн цей показник збільшився із 68,4 % у 1980 р. до 438,2 % у 2010 р., а в тих, що розвиваються, — з 34,9 до 71,0 % [8].

Фінансова глобалізація є складовою економічної глобалізації, значення й роль якої збільшуються разом зі зростанням регулятивної ролі глобальної

фінансової системи. Водночас фінансова глобалізація несе в собі суперечності й конфлікти інтересів, що набирають дедалі більшу силу. З одного боку, вона поглиблює глобальну економічну інтеграцію, з другого — веде до дезінтеграції економік та фінансових систем більшості націй-держав, подальшого відриву фінансів від реальної економіки, віртуалізації фінансових потоків, перевиробництва й надспоживання штучних грошей фінансово-банківською системою та реальною економікою. Спекулятивна фінансово-банківська система вийшла з-під контролю держав та їхніх об'єднань. Унаслідок цих процесів сучасні глобальні кризи зароджуються не в реальній економіці (циклічні кризи надвиробництва товарів), а у фінансово-банківській системі (перевиробництво й надспоживання фінансово-банківських ресурсів). Штучне самовідокремлення глобальної фінансово-банківської системи від реальної економіки руйнує процеси відтворення та спричиняє системно-структурні кризи, які стають дедалі більш нищівними. Тому чи не головним стратегічним імперативом для націй-держав і для світ-системи, що глобалізується, є припинення злякисного саморозвитку та розширеного самовідтворення віртуалізованих фінансово-банківських систем. Їхнє об'єктивно-природне призначення — слугувати кровоносною, нервовою системою та системою обміну речовин реальної економіки. Нинішнє домінування фінансово-банківської системи над реальною економікою призводить до тяжких негативних соціально-економічних наслідків та структурних криз як у розвинутих (авангардних), так і в транзитивних країнах і тих, що розвиваються [1].

Особливо актуальними є проблеми трансформації та модернізації фінансових систем транзитивних країн і тих, що розвиваються. При переході від командно-адміністративної до ринкової системи економіки в більшості транзитивних країн не відбулося ринкової перебудови їхніх фінансових систем, у зв'язку з чим виникла глибока суперечність між приватизованою ринковою економікою та адміністративно-державною фінансовою системою. Яскравими прикладами таких країн є Росія та Україна. Як наслідок, абсолютно не обгрунтовано, на очах в урядів цих країн комерційні банки підвищують процентні ставки за кредитами до 25 %, пригнічуючи розвиток малого й середнього бізнесу — ефективної форми економічної діяльності громадян, котра здатна давати до 75 % ВВП та забезпечувати максимально високу зайнятість і ефективність використання людського капіталу; в рекламно-конкурентній боротьбі штучно піднімають інтерес по депозитах до 25 %. Така практика фінансово-банківської системи не має жодного виправдання, як і диференціація (дискримінація) банківських кредитних процентних ставок і процентів за депозитами між національною й вільно конвертованою валютою. Між тим у колишніх транзитивних країнах, котрі увійшли до складу ЄС, ці проблеми давно розв'язані, що вказує на можливість їх успішного подолання в майбутньому. При цьому дуже важливо взяти під державний контроль ринок

деривативів і похідних фінансових інструментів, перевиробництво яких набуло загрозливих масштабів [9].

З огляду на надзвичайно високі темпи зростання фінансових ринків країн, що розвиваються, ряд дослідників порушує питання про “завершення” (сатурацію) процесів фінансової глобалізації після фінансової кризи 2007—2009 рр. Так, у період 2000—2011 рр. середньорічні темпи зростання фінансових ринків Індії становили 23 %, Китаю — 20,8 %, а США та Японії — лише 5,2 і 2,4 % відповідно, що, безперечно, зумовлено їхніми масштабами й сатурацією. Утім, про жодне “завершення” процесів фінансової глобалізації не йдеться. В умовах нового, інформаційно-технологічного, способу виробництва процеси фінансово-банківської глобалізації поширюватимуться, а темпи їх зростання в номінальному вираженні будуть набагато вищими за темпи розвитку економічної глобалізації загалом.

Не може не викликати занепокоєння випереджальне зростання обсягу боргових цінних паперів порівняно з підвищенням капіталізації ринків і активів банків. Це означає подальше віддалення фінансів від обслуговування реального сектору економіки та посилення спекулятивного характеру міжнародних фінансів. У 2010 р. “вартість” деривативів у обігу оцінювалась у 708 трлн дол. США, що перевищувало обсяг світового ВВП більш ніж у 10 разів. Стрімкий розвиток процесів фінансової глобалізації та її масштаби негативно впливають на можливості урядів із контролю міжнародних фінансових потоків, що призводить до ослаблення державного втручання в дії механізмів внутрішніх фінансових ринків. Міжнародна система регулятивного покриття та контролю світової фінансової системи стає першочерговою проблемою. В умовах, коли локальні кризи (іпотечні, фінансові, банківські, ресурсні) призводять до глобальних фінансових криз, котрі є особливо руйнівними для економічно ослаблених країн, постала гостра потреба в координації та узгодженості дій національних регуляторів.

Не менш важливою й гострою проблемою є зляканий розвиток так званої глобальної тіньової банківської індустрії (тіньового банкінгу). Сучасні дослідники слушно вважають, що через набуття тіньовим банкінгом значного поширення його слід розглядати як глобалізаційний феномен, котрий призводить до того, що геофінансова сфера характеризується дедалі вищою часткою операцій поза системним фінансово-правовим регулюванням як у світових масштабах, так і в рамках національних фінансових систем. Розвиткові індустрії світового (глобального) тіньового банкінгу сприяє нова інтелектуальна система інноваційного фінансового інжинірингу. Тіньовий глобальний банкінг і фінансовий інжиніринг породжують квазігроші, при цьому фінансові ринки перетворюються на гігантські казино. У 2012 р. сукупний біржовий оборот деривативів і похідних фінансових інструментів сягнув космічних цифр — 2160 трлн дол. США [10, с. 75] та демонструє тенденцію подальшого стрімкого нарощування.

Гостроактуальною науковою проблемою та пріоритетним імперативом державної політики України стала трансформація всієї фінансової політики й фінансової системи країни у світлі умов і вимог глобалізації та євроінтеграції. Якою має бути ця трансформація та радикальні реформи фінансового господарства України — однієї з найбільших і найскладніших транзитивних країн, котра до того ж зазнає великих потрясінь суверенного існування та безпеки розвитку? Сучасні дослідники роблять акцент на об'єктивній радикальності фінансових реформ в Україні, що, в принципі, не викликає заперечень. Оскільки ситуація є надзвичайною, то й реформи повинні бути надзвичайними [11]. При цьому не слід забувати, що фінансова система має нормально функціонувати й у ході радикального реформування, тому будь-які не підготовлені та не обґрунтовані з наукової точки зору так звані руйнівні експерименти над цією надзвичайно складною системою є неприйнятними. Варто пам'ятати, що одночасно з реформуванням треба забезпечити ефективну й конкурентоспроможну інтеграцію фінансової системи в європейські та глобальні структури й системи.

Фінансова глобалізація — це процес трансформації розрізнених національних фінансових господарств у інтегровану глобальну економіку [12, с. 2], у глобальну економічну систему, яка має специфічні закони розвитку, що часто суперечать і протидіють інтересам розвитку націй-держав. В умовах світової системи глобалізму держави (нації-держави) поступово втрачають свою провідну економічну роль. Їхнє місце займають глобальні міждержавні інтеграційні об'єднання (ЄС, ОЕСР) та глобальні корпорації — фінансові (МВФ, СБ, ЄБРР) та інші. За цих умов різко загострюється глобальна фінансова конкуренція — боротьба за інвестиції та кредити. Зростають масштаби глобальної фінансової експлуатації країн, що розвиваються, і транзитивних із боку глобального фінансового капіталу через механізми доларизації національних економік та боргової залежності.

Що стосується Росії, то вона надовго увійшла в історичну смугу політичної, економічної й соціальної кризи через реалізацію стратегії створення нової євразійської імперії силовими методами. Її частка у світовому ВВП становить лише близько 1,5 %, тому ослаблений російський рубль на тлі деградованої сировинної економіки та довгострокових зовнішніх санкцій навряд чи зможе бути представлений у збалансованому кошику глобальної валюти. Тотальна залежність економіки цієї країни від нафтогазової кон'юнктури, деіндустріалізація та небачене майнове розшарування громадян, низький рівень внутрішнього споживання й попиту аж ніяк не сприяють її майбутньому розвитку. Через надмілітаризацію економіки та зовнішню агресивність РФ втрачає довіру та можливості отримання фінансово-економічної вигоди від інтеграції (регіональної й у гіперзону співрозвитку в Східній Європі та Євразії), від співпраці з ЄС і США.

За таких складних обставин стратегічна орієнтація України повинна бути збалансовано зорієнтована на багатостороннє глобальне фінансове співробітництво, трискладовий кошик глобальної валюти (долар, євро, юань) у повній відповідності із загальноекономічними перспективами й напрямками міжнародного співробітництва держави (США, Європа, Євразія, Азія). Вирішальними передумовами та стратегічними імперативами успішного й безпечного майбутнього розвитку України в умовах формування світ-системи глобалізму постають європейська й глобальна, а також захисна інтеграція в систему колективної безпеки НАТО. Тільки в цьому разі останню битву за Україну зможе виграти її народ, а не Росія чи Захід. Консолідація й солідаризація регіонів країни залежить головним чином від створення сприятливих умов для розвитку економічної ініціативи громадян та народного підприємництва, справедливого розподілу національного доходу, підвищення рівня добробуту народних мас.

Важливим стратегічним імперативом для України є її конкурентоспроможна інтеграція у світовий фінансово-економічний простір. Потреба в ній зумовлена складною економічною ситуацією в Україні, що утворилася внаслідок диктатури олігархів у органах державної влади, а також необхідністю захисту національних інтересів, особливо у сфері безпеки суверенного розвитку держави. Перехідний характер економіки, її штучна доларизація та віртуалізовано-спекулятивний характер комерційної банківської індустрії значно ускладнюють функціонування й реформаційні трансформації фінансового господарства країни.

Не менш складним і неоднозначним є вплив зовнішніх чинників розвитку фінансового господарства. Вкрай ослаблена через безконтрольну експлуатацію з боку великого власного та зарубіжного бізнесу, українська економіка пережила драматичну стадію промислового спустошення. Низька репродуктивність економіки позбавила країну можливостей формування власного технотронно-інноваційного укладу. Фінансові фонди й резерви в Україні не створені, прогресивний податок на прибуток великих корпорацій не запроваджений, до того ж вони, як правило, уникають оподаткування. Звідси хронічний дефіцит державного бюджету, від'ємне сальдо зовнішньоторговельного балансу та загрозливі темпи зростання державних боргів. Зате з "виробництва" мільярдів і мільйонерів на особу населення Україна посідає дуже високе, неприродне для економіки, що деградує, місце. Держава не виконує функцію соціального аудиту бізнесу, пасивно спостерігає за вивезенням національного капіталу в офшори та ухиленням корпорацій від сплати податків. Така фінансова політика веде до соціальної дезінтеграції суспільства, нічим не виправданого майнового розшарування та соціального перенапруження.

Загалом позитивно оцінюючи інтеграцію України у світовий фінансово-економічний простір, варто сказати про неоднозначні, а нерідко й негативні

її наслідки, однією з причин яких є відсутність довгострокової фінансово-економічної стратегії інтеграції у світові й регіональні структури за умовами інтенсифікації процесів силової глобалізації та віртуалізації фінансової системи. Некерований і необмежений спекулятивний міжнародний фінансовий інжиніринг є ефективним знаряддям фінансової експлуатації економічно ослаблених країн, таких як Україна. Тому вона повинна боротися за ефективне й неруйнівне глобальне регулювання фінансових потоків і розвитку самої фінансової системи, за формування фінансових передумов самопідтримувального розвитку. Це особливо важливо з огляду на те, що за період суверенного розвитку Україна допустила занадто стрімке зростання державного боргу за падіння самопідтримувальної здатності економіки: тільки за період 2003—2012 рр. державні валютні борги України збільшилися з 23,8 до 135,0 млрд дол. США, сягнувши по відношенню до ВВП загрозливого рівня в 78,6 % [13, с. 20]. В умовах великомасштабної державної корупції (у 2012 р. за рівнем корупції Україна посіла 142 місце серед 182 країн поряд із африканськими країнами низького рівня економічного розвитку) немає впевненості, що ці величезні квоти валютних боргів стали ефективними інвестиціями в розвиток країни. Нарощування валютних боргів об'єктивно стало для України серйозним фактором зменшення припливу іноземних інвестицій через підвищення ризиків для закордонних інвесторів. Подальше зростання масштабів тінізації фінансового капіталу та його відпливу в офшори чимдалі більше загрожує національній безпеці та взагалі розвитку України.

Для розв'язання цих складних проблем соціально-економічного розвитку Україні необхідно розробити нову інтеграційну національну стратегію розвитку на період до 2030 р., мобілізувати всі сили, ресурси, потенціали та ендогенні фактори для підвищення міжнародної конкурентоспроможності вітчизняної економіки в жорстких умовах світ-системи глобалізму.

Список використаних джерел

1. *Симонія Н. А.* Глобализация, структурный кризис и мировое лидерство. Мифы и реальность / Н. А. Симонія, А. В. Торкунов. — М. : Междунар. жизнь, 2013. — 88 с.
2. *Білорус О. Г.* Глобальний конкурентний аутсорсинг : монографія / О. Г. Білорус, О. В. Гаврилюк ; Київ. нац. екон. ун-т. — К., 2010. — 349 с.
3. *Білорус О. Г.* Економічна система глобалізму : монографія / О. Г. Білорус ; Київ. нац. екон. ун-т. — К., 2003. — 360 с.
4. *Сльозко О.* Сучасні проблеми реформування світової фінансової системи : монографія / О. Сльозко, Т. Панфілова, С. Терещенко ; НАН України, Ін-т світ. економіки і міжнар. відносин. — К., 2013. — 194 с.
5. Актуальные вопросы трансформации европейского и евразийского пространства : интернет-видеобрифинг. 3 марта 2014 г. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.soyuz.by/tv/online-briefing/1625.html>.
6. Глобальная роль доллара мешает росту экономики США / МК в Украине. — 2013. — 26 июня — 2 июля.

7. *Айкенгрин Б.* Несоразмерная привилегия / Б. Айкенгрин. — Беркли : Ун-т Калифорнии, 2011.

8. *Lane Ph. R.* Financial Globalization and the Crisis / Ph. R. Lane [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.bis.org/events/conf120621/lane.pdf>.

9. *Лук'янов В.* Ринок деривативів та похідних фінансових інструментів / В. Лук'янов // Банківська справа. — 2013. — № 4. — С. 11—21.

10. Flow of Funds Accounts of the United States : Federal Reserve Statistical Release. — Washington, D. C., 2012 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.federalreserve.gov/releases/z1/20120308/z1.pdf>.

11. *Петрушевська В. В.* Трансформація фінансової політики України в умовах глобалізації та євроінтеграції / В. В. Петрушевська // Економічний часопис — XXI. — 2014. — № 1-2. — С. 34—37.

12. *Siebert H.* Towards Global Competition: Catalysts and Constraints / H. Siebert, H. Klodt // Kiel Working Papers. — 1998. — No. 897.

13. *Петкова Л. О.* Інтеграція України до світового фінансового простору в міжнародних співставленнях та макроекономічній динаміці / Л. О. Петкова // Фінансовий простір. — 2013. — № 1 (9). — С. 15—22.